

אגרת עא [צמח צבין]

ס"ט-גלן ג' חנוכה 27/3 [כ"ז כסלו].

שלום.

ההמשך משיחתנו בי"ד בערב; תסלח על האחור מפני טרדות שונות. איזוהי ההתייחסות הפנימית והשייכות הישרה שבין היהדות-והיהודים ובין תנועות-הרוח הכלליות של האנושיות העתיקה או החדשה? מקודם אזכיר עוד את זה: בשיחתנו הקודמת הוצאתי מפי מלים: "הנצרות נתנה מכשולות בסדר ההיסטוריה של מהלך הרוח האנושי והתפתחותו", אז דברה נגד זה בשָׁבָה של זו הראשונה וברב התועלת שהביאה למצב מושגי הדת, התרבות והמוסר, של האנושיות, ואני שכחתי, בהתרחבות דברינו, לפרש את דברי, כי באמרי "נתנה מכשולות וכו'" לא נגעתי כלל וכלל בשאלה זו, אם טובתה של הנצרות מרובה או רעתה מרובה, דהיינו מצד ערך ההיסטוריה המיוחד שלה בדורותינו, שעברו או שיבאו, אלא מצד מחשבת-ההיסטוריה הנצחית, הכוללת והמקפת, שהיא נפגעה במכשולות, עכובים ואחרים, בדרכה על-ידי הנצרות; לא בהשפעותיה הגלויות, הפרטיות, אשר הביאה לעולם - לא בזה הכתוב מדבר - אלא ב"טעות ההיסטורית" של התהוותה, יצירתה ובואה לעולם בכלל, - וזה כבר נוגע בענין הבריים שְׁלֵעָתָה.

ההסתכלות החודרת, השלמה, המקפת והכוללת, בחיי האדם והעולם והיסטוריתם ובחיי ישראל והיסטוריתו, בכללם ובפרטיהם, מביאה להכיר את הערך העולמי הגדול אשר לישראל, שעיקרו לא בנדיבות-הלב ומעלות-הרוח של אנשים בני ישראל, יהיו חכמים או נביאים או גבורים או מה שיהיו, יהיו מעטים או רבים, ואפילו פְּרָבוֹת כל אישי האומה כולם לרבותיהם או למיליוניהם, אלא באפי הטבעי של האומה בתור אומה, או נאמר: בפסיכולוגיה הצבורית, או: בנשמה הלאומית, "ממלכת כהנים וגוי קדוש"; "עם ד"; וכבר דברנו מזה פעמים אחדות. זאת-אומרת: הברכה שאומות-העולם מתברכות בישראל, השפעת החיים אשר ממנו למהלך התרבות האנושית, איננה בדרשות או במופתיות-חיים של בני ישראל וגדוליו, ל"הומניות", מוסריות, אידיאליות, קדושה, אלהיות, ולא ב"יהדות" מופשטת, אילויונית, משוטטת בכל מלא עולם, אלא ביהדות-ויהודים כאחד שהם בה ואינם בלתי והיא בהם ואינה בלתי, בחיי האומה עצמה בכל שלמות חייה ובכל מצביה השונים, - במציאות האומה עצמה, אשר בה היא התגלות אור-אלוהים בעולם ובאדם, או: אשר בה ישנו לה ונתן לה לאנושיות אוצר-אור-אלהים לחייה ולהיסטוריה; לא השפעה עליונה על החיים ממה ש"מחוץ להם", מתוך איזה חלק מיוחד בהם, לא בהקטנת עז החיים, גבורתם, הודם שְׁשׁוֹנֵם, מפעלותיהם, לשם-שמים, אלא בגלוי אור-אלהים בתוכם ובעצמם בכל מלואם, שהוא מתכנם על מעמדם הנורמלי והוא מגדיל ומאדיר בהם את כל העז והגבורה, כל ההוד והששון, כל המפעלות, ומעלה את התפתחותם והשתכללותם, - על-ידי הזרמים האיתניים השוטפים ועולים, מתמלאים וחודרים בהם מתוך חיי העם הישראלי עצמם ותוקף-חילו בנבואתו ובחכמתו, במקדשו ובממלכתו, בכל ענפי התרבות והחברתיות, האקונומיה והפוליטיקה, וכל-אשר-לו, ומשפיעים בפן טבעי מְמִילָאִי (von selbst) על הכל. והכל קדש-החיים, אמתת-החיים, כחם ופארם!

לפי-זה, כך היתה ראויה פרוגרמת סדר ההיסטוריה של מהלך הרוח האנושי והתפתחותו: החיים הטבעיים, העזיזים והאמיצים, של האנושיות, האלילית הקדמונית, עם תרבותם הכבירה והענפה, ילכו ויתפתחו וישתכללו בכל תנועות מרוצתם בלי כל מפריע, ולעומתם כמו-כן החיים הטבעיים השלמים של העם הישראלי בארצו, בממלכתו, בלשונו, בתרבותו, ברוח ד' אלהיו השורה עליו ומחיה את כל הדר אידיאליו ואת כל פנותיו המעשיות, ומתוכם ומעצמותם יופיע ויחדור וימלא כבוד ד' ואור מלכותו ועבודתו בכל הארץ, ובכל הגוים ובכל הממלכות, ואז מוצאים להם כל היעודים הנבואיים, הקוסמופוליטיים הקוסמוליגיים, את מקומם האמתית ואת הויתם הממשית, מתוך עצם פריחת החיים, בכל עצמם ותקפם ורענותם בחיי קדש של עם חי ואדיר, עם-ד', יתקדשו, יתטהרו, יתרוממו, יתכשרו, החיים, האדם, העולם, יקבלו את נורמליות התעלותם ואמתת ישותם.

אבל מסבות-החיים הרבות, שכולן כאחת נתמזגו וגמרו את התבטאותן בתקופה המאוחרת בהגלות החזיון ההיסטורי של הנצרות, הביאו הפסק במהלך הטבעי של פרוגרמת-ההיסטוריה האלהית הזאת, הפסק, עכוב וריאקציה. בזה נקבעה הדרך של ה"טעות-ההיסטורית", הפרוגרמה של אי פרוגרמתיות": השפעת רוח ומוסר וקריאה-"בשם-ד" עולמית-כללית שלא מתוך הפרוגרמה האלהית, שלא מתוך מהלך יצירת החיים הכללי, אלא מתוך מחשבות לבב אנוש ושאיפותיו ודמיונותיו לשם ד', שלפיכך אינה באה להקיף ולכלול את כל-החיים ולנשואם ולהגבירם ולהצליחם באור ד' וקדש-עזם, אלא להשליט עליהם את הרוח והמוסר ולהכניעם ולדכאם מפניהם. ולא חדירה טבעית של האור והזהר, הקדש והכח, משפיע רעננות-החיים וטבעיות-הצלחתם החמרית-והרוחנית של העם האלהי, המכוונת ובאה עם התפתחות התרבות האנושית הכללית וכל גבורת-חייה, אלא השפעת רוח ומוסר - על יסוד דברי תורת ישראל ובלא רוח חיו - על האנושיות הקדמונית, בתוך מצב רוחניותה הפרימיטיבי, השפעה תקיפה שבהכרח-פעולתה כפפה את קומת האדם ושללה ממנו את עז כח-היצירה שלו, את טבעיות אמצו וגבורתו, החמרית והרוחנית. מהלך-המחשבה של השפעת זיוף ענקי זה מחובר הוא עם שלטון נטיות-פרישות איסיות וכל שחרות-רוחו, עם התרחקות תרבות האדם ופסיכולוגיותו מן רעננות הטבע שבתוכו ומסביב לו, עם לדול מלת האחדות האלהית וגעולי פייטישיות אשר אתו, עם בטול הערכים של הלאומיות הישראלית ומצוות ד' - הערכים שהשפעה זו התיצבה נגדם ביחסים ידועים - ולסופו עם שנאת-ישראל בכל נוול-רשעתה, ומהלך המאורעות ההיסטורי שלה, של השפעה זו, מחובר עם אריכות גלותנו.

אמנם בודאי אין שכחה לפני הקב"ה ולא זיוף וטעות לפני כסא כבודו, ומכל הנפילות והמחשכים בעצמם מתגלים תמיד תקומות עזות ואורות חשובים. עקלקלות ההיסטוריה ועקמוי-דרכיה, וכל פרוטות התועלת והסיוע להתקדמות תרבות האדם, זקוק רוחו והדרכת מוסרו, שהביאו אתן לעולם, בודאי יצטרפו אל החשבון העולמי הגדול, כמו גם כעל רכוש הטובות החמריות והרוחניות, אשר תמצאנה לנו מגלותנו. אבל עצת ד' הלא לעולם תעמד ופרוגרמת-ההיסטוריה האלהית לא תתבטל, כמובן, על ידי עקולי הדרכים האנושיים, גם אם רבבות פעמים ככה ירבו ויפרצו, אלא תפסק ותעכב. בכל אלה ההפסקות והעכבות הלא סוף-דרכה של ההיסטוריה הוא לחזור, כמובן, אל מהלכה היסודי, הטבעי הפרוגרמתי. בהתפתחות של שנות מאות או אלפים סובב-הולך רוח האדם ומערכת-חיו, הולך ודורש את תפקידו; השפעת כתבי הקדש, שהוטלה על אומות-העולם בעל-כרחן ושלא בטובתן, נגד טבען וטבע מהלך החיים בכלל, הולכת ומתנדפת ומזדככת בזרמים שונים, מדעיים ועממיים, מדעת ושלא-מדעת הן הולכות ומשתחררות משעבוד עולה ומקיאיות את יניקתן החיצונית ממנה, כדי לעמוד על מעמד טבעיותן האנושית (דבר זה נאמר בכתבי רבנו - ממה שקראנו יחד מהם יש ב"למהלך האידיאות בישראל" שב"העברי" דברים נוגעים בזה - וגם במאמר אחד של בר-טוביה; על ההשפעות הרוחניות שבעולם מלפני התהוות קביעות הצורה של הנצרות ואחריה, כמו על פרטי התפתחות ההליכות ההיסטוריות של עמי הנצרות, לא אדון כעת מפני הקצור, ורק את התחלת המהלכים החדשים מתקופת התחיה (רנסנס) הריפורמציה ותולדותיה השונות הרבות אזכיר בזה, ואת הזרמים האחרונים העממיים התרבותיים, הדתיים והאפיקוריים, "הנוצרים-החפשים" - ו"החברות התיאוסופיות", ואת אלה של פרידריך ניטשה ומלחמתו במוסר-העבדים (...)) - שהיא היא באמת עיקר חשיבות אישיותו, של השתלשלות ה"רומנטיקה" מהמאה ה-18 ועד עתה ושל טולסטוי ברגסון ואויקן ביחוד בתור יורשו של פיכטה), ובשוב האדם לשלמות אפיו הטבעית האיתנה, עם כל הכשרונות והתיקונים הנוספים לו מתוך כל היסטורית-ההתפתחות הזאת וכל תרבותו החדשה, מתחיל להתכונן סדר-העולם על מכונו הטהור האלהי יחד עם תחיתו השלמה של העם הישראלי, עם העולם ההולך ומתעורר בימינו לעינינו בכל ארצות-פזורו ומתנחל - התנחלות עם! - בארץ נחלתו הטבעית הקדושה, ארץ ד' אשר נשבע לאבותינו לתת לנו, ואתו כל קניני התרבות האירופית והגלות. ישובנו הישן והחדש-ששכח בארץ-ישראל וכל תנועתנו הנכחית כולה הלא תנועת-התחיה האבולוציונית-הטבעית של האומה הישראלית היא, אשר מתוך התפתחות המאורעות של היסטורית-גלותה הולכים ומתגלים בה, בהתקדמות ריאלית, קימת, געועי-הנשמה וכחות המפעל לארצה, לתרבותה העצמית, לרוחה המקורי הקדוש והטהור, וטבעיותה הנורמלית, לשלמות חייה בכל קניניה וסגולותיה מגלוי עז-כחה האלהי, ועם כל הטובות

אשר תקבל מצרופי-הגלות הולכת ושבה לימי עולם ולשמנים-קדמוניות שלה, למענה ולמען הכל. לזה אזכיר עוד את ה"זרעונים" "מעשי יצירה" ו"למלחמת הדעות והאמונות" אשר ב"התרבות הישראלית" ואת "על הפרק" שם. גם את ה"הקדמה" של "שבת הארץ", שקראנו ואת "טללי אורות, השקפה לטעמי מצוות" ב"תחכמוני".

מהלכי התשובה ההיסטורית של היהדות ושל האנושיות – לא "הרוח" היהודי ו"הרוח" האנושי או האישים היהודיים והאישים האנושיים אלא הכלליות המציאות, הטבעיות, החיים שלהם – שהם מכוונים ומחברים יחד, מסמנים או מביעים לנו את דרך התשובה והתיקון של החיים בכללם, הקוסמוס בכללו. בקשת אנלוגיות בין פרטים, בעובדות של שתי המערכות הראשיות האלה, היא ממין החקירות המדעיות היכולות להגיע גם לפנטיות ולקלקלה. אבל עיקר ההתייחסות הפנימית והשייכות הישרה שבין כלליות המלכיהן, אשר מעשה ד' רבון כל עולמים קורא-הדורות-מראש בהוד צביונו מגלה לעינינו בהן, הלא ברור וקים הוא דיו בהשקפת-עולמנו. – לא בטל כלל מכאן הערך האמתי של "המשפט הגלוי" (...) הציוני, שהוא גם אחרי כל התקדמות הצד ה"מעשי" בעבודתנו בארץ ישראל בשנים האחרונות, אלא שאף ההשתערויות ה"פוליטית"-הכללית הנכחית כבר מגלה לנו בו את פניו הריאליות; כן מתאחדות לנו – והלא מאוחדות הן – שאיפות האידיאליות האוניברסלית והממשית הפוליטית הכללית.

יוצא לנו מכל דברים אלה, לנו החיים בדור הזה, בשנים האלה: אם לכל לב יהודי ער ונאמר גדולה היא הרגשת-החובה, בכל אחד לפי ערכו ולפי מדת האפשרות, להתישב בעצמו בארץ ישראל ולהשתתף בזה בהשתתפות האמתית הממשית בעבודת תחית העם והארץ, עם בהתעסוק שם במדה קטנה או גדולה בתְּכוּף (דירקט) בעניינינו החברתיים, הישוביים, התרבותיים, עניני הקדש או החול שגם הם קדש, או גם בחייו הפרטיים, חיי אבר מאברי הגוף הלאומי הישראלי השוכן בארצו (זכורה לטובה בזה ההחלטה הידועה של יום הצירים הציוני בפזנא), – על אחת-כמה וכמה תגדל ותְּכַפֵּל הרגשת-החובה הזאת לאלה הלבבות, שלהם מחוברים יסודות של מחשבה והכרה בערכי הלאומיות הישראלית ועבודותיה המעשיות. אם לא רק בישראל, מיוחד לישראל, על-כל-פנים הלא בו הוא המצב היותר טבעי, שברור מחשבה והכרה ובסוס השקפת-העולם הם המקימים באמת את הערכים הלאומיים, את הרגשות-הלב הלאומיות ואת עבודותיה המעשיות והתקדמותן. ואין-צריך – לאמר, כי במקום שההכרה הישראלית מבכרת והשקפת-העולם הישראלית מתפתחת לא תחלש כלל ע"י הפגיעה אשר נפגע המצב האקונומי הארצישראלי מרעש השעות הנוראות הללו, זאת ההרגשה הקדושה האישיית-הפרטיית, אלא תתחזק ותתרומם עם התקרבות האופקים (...) הפוליטיים הרחוקים גם על פני השטח המעשי. שם בארצנו הננו ממשיכים את סדר-היסטוריתנו ומחדשים את נעורינו, בה אנחנו מכוונים את חיי-עמנו, ובצבוריותנו ההוית המתרכזת בתוכה הולכים ומקבלים כל כחותינו, כל נעסינו, הרוחניים והחמריים, הקדשיים והחוליים, אשר מכל זמני גלותנו ומכל מקומותיה, את ערכם הכללי הקדוש, – ערך עם ישראל. שמה עלינו להתלקט, להתקבץ, להתאגד בכל יכולתנו. את כל רכוש, "של ערך לאומי וצבורי ביחוד", שיש לנו, עלינו להביא שמה כפי האפשר, להכניס לתוך בית-חיינו. כל איש יהודי הנוסף שם, כל כח יהודי, איזה שיהיה, הבא שם, הנוסף שם, פועל הוא פעולה ממשית לבנין בית ישראל ומקבל הוא באמת גם את ערכו האישי, את טבעיותו העצמית ואת תעודת חיו ותכנם. וביחוד בתקופת-תחיתנו זו, אשר ערכי תרבותנו הלאומית הם עיקר ויסוד לה, צריך כל כשרון, כל כח טוב, אשר יש לנו ואשר עומד להתפתח ולהשתלם, להקבע שם במקומנו הטבעי ואך שם ימצא באמת את חיו ואת רענותו, את התפתחותו והשתלמותו, אך שם באוירא דארץ ישראל ובעבודת ארץ ישראל, באוירנו הטהור אשר על פני שְׁמֵינו היפים ואדמתנו היקרה ובחזיון-החיים הנאדר הממשי ועבודת-הקדש של תחית עמנו וערי אלהינו. מכל ארצות הגלות השונות ילכו כשרונותינו וכחותינו הטובים ושמה בארצנו יתחברו ויכוננו בפעולתם הטובה המשותפת והמסודרת, את מכוון יסודות התחיה התרבותיים של העם הישראלי בארצו הקדושה, ובמעלות החיים הקדושות של עמם תגדל אישיותם, יתחזקו יתרוממו כשרונותיהם, יתפתחו וישתלמו ויתעלו. ולא רק ערכם הלאומי והאישי יוציאו אותם מהגלות אל הארץ – גם ערכם הצבורי והחברתי; כל הצרך והערך שיש להם בחוץ-לארץ, כל התועלת אשר יביאו ליהדות הגלותית, ליהדות של חוץ-לארץ, שהם יושבים בתוכה ושהיא צריכה כ"כ להם ולפעולתם, גם הם הלא לא

יוכלו לעכב אותם מהערך הגדול של ארץ ישראל, ארץ הקדש והתחיה. עזבו את חוץ-לארץ ואת יהודיָה, את עניניהם ועבודותיהם הגשמיים והרוחניים שם, את חוג מכיריהם והשפעותיהם שם, ולא פנו אל כל החשיבות והנחיצות הגדולה שהיתה לפעולת רוחם במקומות-מושבותיהם ואל כל הבקשות והתחוננים שרצו לעכבם מפני זה, וילכו בעז-נפשם ארצה ישראל, - ר' יהודה הלוי, לפני כל מחשבה של ישוב צבורי בארץ ישראל, להשלמת תאות קדושת אישיותו הרוממה - אישיות האומה הישראלית; הרמב"ן, שמצא יהודים אחדים בכל הארץ החרבה והשוממה, ויסד אז את ישובנו הקדום בארצנו, וכן בזמננו זה גם רבנו, שבא בראשית ההתגלמות התקיפה של ישובנו הנכחי ועבודת-תחיתנו, ואת רוח-קדש-התחיה הישראלית הוא משפיע ומפיח בהליכות חיינו שם. אלה הם דוגמא ומופת לכל כשרון וכל כח טוב שלנו, בעקבותיהם של אלה ילכו ולארץ ישראל יבאו בלי פנות אל חשיבות ערכם ועבודתם בחוץ-לארץ. כל מחשבותינו ודאגותינו צריכות להיות מכוונות עתה לארץ ישראל ואין לנו להפנות אותן לחוץ-לארץ, כשנכונן במיטב כחותינו את חיינו הבריאים בארצנו, אך אז תוכל להצליח באמת גם היהדות שבחוץ לארץ לפי ערכה בעזרת אור החיים אשר יופיע לה משם, ועובדים נאמנים אשר יקומו לה מתוכה ומעצמה. - הלב היהודי הבריא ועל גבו ההכרה הישראלית השלמה, במהלך החיים העולמיים האנושיים והישראליים ובמאורעות האחרונים, ידעו עתה עוד יותר מקודם את ערך השעה ההיסטורית הגדולה, של הדורות האלה והשנים והימים האלה, שבחיי העולם הכללי וישראל עם-עם העולם, עם ד', וימלאו את חובתם לעצמם ולעמם - בארצם. בסוף דברי אעיר, כי לעומת יתרון הרחבת הבאור של הדבור יש יתרון לכתב בדיקנות הענינים והסגנון, אשר אם תעין בהם כראוי תמצא, כמדומה, הרבה דברים נכבדים ומספיקים. בברכות שלום וטובה ארצישראליות, לנו ולעמנו ולארצנו ולכל.